

DRAGEHODELOKALITETER MED BEHOV FOR SKJØTSEL- 2020

TILTAK FOR TRUA ARTER

31. OKTOBER 2020

PLANTER
I VÅTMARK

MENNESKET
I VÅTMARK

INSEKTER
I VÅTMARK

FUGLER
I VÅTMARK

FISK
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

DYR
I VÅTMARK

RAPPORT 2020:9

Utførende institusjon:

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS

Prosjektansvarlig:

Lea Hoch

Prosjektmedarbeider:

Martin Hansebråten
Svenn Fjeld Olsen

Oppdragsgiver:

Fylkesmannen i Innlandet

Kontaktperson:

Victoria Marie Kristiansen

Referanse:

Hoch, L. 2020. Oppfølging av dragehodelokaliteter med behov for skjøtsel - 2020. Dokkadeltaet Våtmarkssenter AS. Rapport 2020:9.

Sammendrag:

I 2011 ble det gjennomført en kartlegging av Dragehode (*Dracocephalum ruysciana*) i Nordre Land kommune. På bakgrunn av denne kartleggingen ble det valgt ut tre spesielt viktige lokaliteter som vi har som mål å ivareta. Skjøtsel og overvåkning har blitt gjennomført siden 2012 og frem til i dag.

Denne rapporten gir en oversikt over tidligere arbeid og oppsummerer tiltakene utført i 2020.

Emneord:

Dragehode, skjøtsel, Nordre Land, Enger, Gaarder, Gamlegutua

INNHOOLD

Innledning og bakgrunn.....	4
Lokaliteter, trusselbilde og skjøtsel.....	5
Enger, Nordre Land.....	5
Kort om lokaliteten	5
Trusselbilde	5
Gjennomførte tiltak 2013-2019	5
Gjennomførte tiltak i 2020.....	6
Gaarder bruk, Østsinni, Nordre Land.....	9
Kort om lokaliteten	9
Trusselbilde	9
Gjennomførte tiltak 2014-2019	9
Gjennomførte tiltak 2020	9
Gamlegutua – veikant i Dæhlibygda.....	13
Kort om lokaliteten	13
Trusselbilde.....	13
Gjennomførte tiltak 2013-2019	13
Gjennomførte tiltak 2020	13
Videre arbeid	15

INNLEDNING OG BAKGRUNN

Dragehode er kategorisert som sårbar (VU) i Norsk rødliste for arter 2015, og regnes som prioritert art jamfør naturmangfoldloven av 2009. Arten er flerårig med greinete røtter som danner mange overflateskudd hvert år. Arten tilhører leppeblomstfamilien og har en karakteristisk og vakker blomst. Dragehode blomstrer i juni, og blomstrer i omtrent tre uker. Arten vokser på berg, i ur og på åpen, veldrenert jord med mye kalk. Arten er lyskrevende, og på rik grunn avhenger den av beite eller slått for ikke å bli utkonkurrert. Andre trusselfaktorer for dragehode er oppdyrking, gjødsling, sprøyting, nedbygging, utskygging og fremmede arter. På grunn av bestandsnedgang i forbindelse med færre leveområder er dragehode oppført på rødlista, og også som norsk ansvarsart på bakgrunn av Bern-konvensjonen.

Det er stadig ikke nok kunnskap om hvilket skjøtselsregime eller hvilke skjøtselsmetoder som best tilfredsstiller behovene til dragehode. Derfor er det et ønske å finne ut mer om arten med bakgrunn i forskjellige former for skjøtsel, og dragehodenes reaksjon på de ulike formene. Det er tidligere vist at skjøtselstiltak som rydding, brenning og senere slått vil kunne ha en forbedrende effekt på forekomstene av den truede arten.

I 2012 ble tre forsøkslokaliteter plukket ut for å prøve ut ulike skjøtselsregimer/metoder. Dragehode finnes på flere lokaliteter i Nordre Land kommune. Blant flere gode lokaliteter er det varierende hvilken form for skjøtsel (eller mangel på sådan) som blir gjennomført. Felles for de tre lokalitetene DNV har konsentrert seg om, er at de representerer forekomster der det har vært lite eller ingen skjøtselsaktivitet fram til vår/sommer 2013. Alle lokalitetene har tidligere vært brukt som slåttemark og/eller beitemark.

Erfaringer fra de ulike skjøtselstiltakene skal brukes videre i skjøtselen av de tre lokalitetene, samt i et mulig samarbeid med NIBIO, Fylkesmannen eller andre. Det er ønskelig å fortsette skjøtselen av de tre forsøkslokalitetene her i Nordre Land, og også utvide med eventuelle andre interessante lokaliteter. Dragehode er en svært viktig art både for Nordre Land kommune, Oppland fylke, samtidig som arten er prioritert på nasjonalt og internasjonalt nivå. Gjennom vårt arbeid vil vi være med å frambringe mer kunnskap om dragehode, og dermed bidra til kunnskapsbasert, enkel og effektiv bevaring av arten.

LOKALITETER, TRUSSELBILDE OG SKJØTSEL

Enger, Nordre Land

Koordinater: EUREF89 6745670, 560015.

Kort om lokaliteten

Svært artsrik lokalitet med stor forekomst av dragehode (figur 1). Har tidligere vært benyttet som slåttemark, og inneholder fortsatt mange arter knyttet til denne naturtypen. Godt egnet til både veiledning og undervisning i forbindelse med dragehode og/eller slåttemark, med lett tilgjengelig adkomst og positiv grunneier.

Trusselbilde

Hovedtrusselen er forekomst av store mengder av sibirbjørnekjeks (*Heracleum sphondylium sibiricum* (L.) Simonk.). Gjengroing er en annen trussel, spesielt kommer det opp mye gran (*Picea abies*). Lokaliteten ble ryddet i 2011, men siden både gran og bjørk *Betula pubescens* er på vei inn igjen er det behov for hyppig rydding. På sikt er det aktuelt å ringbarke flere store osper (*Populus tremula*). Ved en langsom uttørking av treet vil forråtnelsesprosessen også foregå langsomt under jorden slik at røttene ikke gjødsler lokaliteten. Det er også aktuelt å felle noen større grantrær.

Gjennomførte tiltak 2013-2019

Store mengder sibirbjørnekjeks er en trussel for dragehode på Enger. Sibirbjørnekjeks har mest sannsynlig kommet til Enger via jordflytting, har spredt seg over store deler av gårdsbruket, i begge retninger langs fylkesvei 162 og ned mot Dokka naturreservat. Beklageligvis er området nedenfor dragehodelokaliteten etterhvert blitt sterkt begrodd med sibirbjørnekjeks. Ved befaring våren 2013 ble det funnet flere planter av arten der dragehode vokser. Dette viser en negativ utvikling for dragehodelokaliteten.

I 2013 ble sibirbjørnekjeksen sprøytet før blomstring. Det viste seg at forekomsten var større enn først antatt. Av hensyn til miljø har vi valgt å gå bort fra sprøyting som bekjempelsesmetode, og heller bekjempe sibirbjørnekjeks ved hjelp av rotkutting. Ved rotkutting kuttet røttene med en spiss spade 10-20 cm under bakken. Den avkuttete planten ble etterlatt på bakken uten kontakt med jord eller vann, og visnet etter kort tid.

Første rotkutting ble gjennomført i juni 2014, før blomstring. Rotkutting ble gjentatt i juli og august for å bli kvitt etternølere og planter som ble oversett i første runde. Rotkuttingen i juli og august var ikke like arbeidskrevende som den i juni. På de siste rotkuttingene var det derimot endel blomstrende individer. Blomstrende planter ble puttet i tett sekk og levert som restavfall på nærmeste avfallsmottak. Det er langt mindre arbeidskrevende å bekjempe individer som ikke blomstrer, så hyppig rotkutting er en fordel.

Sibirbjørnekjeks som står tett på dragehode kan ikke rotkattes, da dette kan medføre skade på rotsystemet til dragehode. Ved bekjempelse må man derfor utvise forsiktighet. Kun øverste del av sibirbjørnekjeksen kattes, resten av roten kan tas opp på høsten. Bekjempelse av sibirbjørnekjeks som står tett ved dragehode er spesielt viktig ettersom de er direkte fysisk fortrengende, og øker spredningsfaren inn i dragehodelokaliteten.

Rotkutting ble gjennomført i flere omganger i tidsperioden 2015 til og med 2019.

Gjennomførte tiltak i 2020

Det ble observert svært få sibirbjørnekjeks planter i år. Dette viser at bekjempelsestiltak de siste årene har hatt svært god effekt. Sibirbjørnekjeks plantene som ble funnet, ble rotkuttet to ganger gjennom sesongen.

En større trusselfaktor for dragehode på Enger har imidlertid blitt gjengroing med trær og busker. Det ble derfor ryddet for busker og småtrær der dragehode vokser. Ryddingen ble gjennomført i juli med hjelp av hagesaks og motorsag. Alle felte trær ble frakta ut av området. Det er svært ønskelig å få fjernet noen av de større trær også, med her vil grunneieren være til stedet for å kunne ta vare på stokkene med salgsverdi. Dette anbefales å hogge noen av de større trærne til vinteren når snøen beskytter dragehodeplantene.

Figur 1: Dragehodelokaliteten på Enger 17.07.2020 før skjøtsel. Det har kommet opp mange småtrær som ble fjernet manuelt (Foto: Lea Hoch, 2020)

Figur 2 Arbeidet ble hovedsakelig utført med hagesaks (Foto: Lea Hoch, 2020)

Figur 3 dragehode danner store busker på lokaliteten på Enger. Dette er et godt tegn for at dragehode trives med skjøtselstiltakene (Foto: Lea Hoch 2020)

Figur 4 Dragehode lokalitet på Enger etter skjøtsel (Foto: Lea Hoch, 2020)

Figur 5 Det anbefales å fjerne noen av de store grantrærne for å skaffe enda bedre lysforhold til dragehode plantene (Foto: Lea Hoch, 2020)

GAARDER BRUK, ØSTSINNI, NORDRE LAND

Koordinater: EUREF89 6746772, 558250.

Kort om lokaliteten

En skogteig med gammel slåttemark som ligger omtrent 500 meter fra selve Gårder gård. Dragehodelokaliteten er meget artsrik selv om slått og skjøtsel er opphørt. Stor forekomst av dragehode, hjertegras (*Briza media*), fagerknoppurt (*Centaurea scabiosa*), dunhavre (*Avenula pubescens*) og mange kalkkrevende indikatorarter på slåttemark. Terrengtet er ulendt og småkupert med en kombinasjon av tørrberg, småknauser og tuer. Lokaliteten er vakker under blomstring om sommeren og derfor velegnet i undervisningsøyemed. Kan fungere som viktig korridor og restbiotop i ellers fragmentert landskap.

Trusselbilde

Teigen er i en tidlig gjengroingsfase og med overhengende fare for rask utskygging av lyskrevende arter som dragehode. Tett granskog omkranser lokaliteten. Det er stort oppslag av småtrær og busker på den åpne flaten, samt fortetting i kantsonene. Det er behov for krattrydding og sen slått av lokaliteten.

Gjennomførte tiltak 2014-2019

Lokaliteten ble fotodokumentert og vurdert for første gang sommeren 2014. Det viste seg at lokaliteten er relativt vanskelig og ulendt å slå, og at slått hovedsakelig må gjennomføres med ljå og i noen grad kan utføres med to-hjuls slåmaskin. Dette har endret seg etter et par år med årlig slått og lokaliteten fremstår per i dag som relativt fint å slå med tohjulsslåmaskin. Det er viktig med årlig slått for å holde slåttemarka i hevd og gi dragehodeplantene gode lysforhold, samt å hindre næringstilførsel fra plantematerialet. I 2014 ble det fjernet en del gran og mye småkratt fra lokaliteten. Alt avfall ble fraktet vekk fra området for å hindre gjødsling av slåttemarka.

Siden ble lokaliteten slått i slutten av august med tohjuls slåmaskin og ljå. Det ble slått godt ut i kantsonene, og enda fremstår nå som en slåttemark uten særlig grad av gjengroing. Hele lokaliteten ble raket, og alt gress ble fjernet etter slått.

I 2019 ble det gjennomført en omfattende rydding i kantsonen og på slåttemarka. Det ble fjernet både busker og større gran og bjørketrær. Grunneieren har i tillegg til arbeidet utført av DNV hogd noe av skogen på oversiden av slåttemarka.

Antallet dragehodestengler er nå vesentlig høyere enn ved oppstarten av prosjektet i 2014. Det ser altså ut som om skjøtelsesregimet virker godt.

Gjennomførte tiltak 2020

Lokaliteten ble slått seint med tohjulsslåmaskin. Alt gress ble bakketørket i en uke og etterpå raket bort og lagt nedenfor i omkringliggende skog.

Det anbefales at enga fortsatt slås og ryddes med jevne mellomrom for å sikre god kontinuitet og redusere gjødslingseffekten fra plantematerialet. Enga trues av nitrofile arter i utkanten som burde slås hyppigere. Det er fortsatt aktuelt å fjerne flere trær både vest og sør for slåttemarka. Men dette må gjennomføres i tett dialog med grunneieren siden noen av grantrærne har salgsverdi.

Lokaliteten på Gaarder er spesielt interessant i skjøtelsstudien siden arealet ikke har vært ryddet eller slått i større omfang på lengre tid. Gjenopptagelsen og resultatene av skjøtsel på lokaliteten er spennende, da tiltakene blir å regne som en mild form for restaurering av en biotop (gammel slåttemark) for dragehode.

Figur 6: Lokaliteten på Gaarder før slått 2020 (Foto: Lea Hoch 2020)

Figur 7: Lokalteten på Gaarder før slått 2020 (Foto: Lea Hoch, 2020)

Figur 8: Lokalteten på Gaarder før slått 2020 (Foto: Lea Hoch, 2020)

Figur 2: Lokaliteten på Gaarder etter slått, før raking 2020 (Foto: Lea Hoch, 2020)

Figur 8 Slåttemarka på Gaarder etter slått, før raking i 2020 (Foto: Lea Hoch 2020)

GAMLEGUTUA – VEIKANT I DÆHLIBYGDA

Koordinater: EUREF89 0554045, 6746618.

Kort om lokaliteten

Veikant langs relativt lite trafikkert vei. Del av et «belte» med dragehodeforekomster som mer eller mindre utgjør en helhetlig bestand langs begge sider av veien. Bestanden er likevel oppdelt av partier uten dragehode. Disse partiene er enten tilført næring i form av biomasse fra krattrydding og lignende. Lokaliteten er brattlendt og har innslag av felt med tørrberg. Lett tilgjengelig dragehodelokalitet da forekomsten finnes tett på lite trafikkert vei, i tillegg til at det finnes flere lokaliteter i nærheten.

Trusselbilde

Hovedtrussel for dragebestanden er gjengroing med rosekratt, busker og trær. Lokaliteten er solvendt og vil på grunn av sin bratte utforming egne seg dårlig for slått. Selv om Statens vegvesen foretar kantslått i området, vil armen på alminnelig kantslåttmaskin ikke nå langt nok inn til å gjennomføre en tilfredsstillende slått. Det er også forekomst av dragehode i gammel slåttemark på nedsiden av veien. Det er viktig å ta vare på slike delbestander gjennom Dæhlibygda for å sikre genetisk diversitet.

Gjennomførte tiltak 2013-2019

Det er tradisjon for intervallbasert bråtebrenning/avsviing av veikanter og brattlendt slåttemark i området. Brenning vil kunne virke positivt da mye av humuslaget vil fjernes, og næringsinnholdet begrenses.

Det kan også motvirke gjengroing og utskygging, noe som favoriserer konkurransesvake arter som dragehode. I 2013 ble det derfor gjennomført brenning av dragehodelokaliteten ved Gamlegutua i begynnelsen av mai.

I etterkant av brenning ble lokaliteten hyppig besøkt og fotodokumentert for å følge utviklingen. Resultatene fra 2013 viste at avsviing er en velegnet skjøtelsesmetode. Dragehode responderte positivt på avsviingen, og så ut til å opptre med like mange eller flere individer enn før. Brenning virket også hemmende på veksten til bringebær (*Rubus idaeus*) og oppslag av selje (*Salix caprea*) og osp (*Populus tremula*).

Brenning bør gjennomføres med intervaller på 2-5 år. Det ble derfor ikke gjennomført ytterligere skjøtelsestiltak i 2014 eller 2015. Lokaliteten ble besøkt og fotodokumentert gjennom begge sesongene. I 2014 ble det registrert positiv effekt av avsviingen, og i 2015 ble det registrert imponerende blomstring av dragehode. I 2016 ble det foretatt en større krattrydding på lokaliteten og alt avfallet ble kjørt vekk for å unngå næringstilførsel.

I 2017 ble det gjennomført brenning av dragehodelokaliteten på nytt. Det ga svært god resultat med flere dragehodeplanter og fin blomstring i 2018 og 2019.

Gjennomførte tiltak 2020

Lokaliteten ble ryddet for lauvoppslag og det ble fjernet rosebusker. Siden det ble observert mange små rosebusker anbefales det å brenne lokaliteten igjen på våren 2021.

Figur 9: Dragehodelokaliteten ved Gamlegutua sommer 2018 (Foto: Magnus Nygård, 2018)

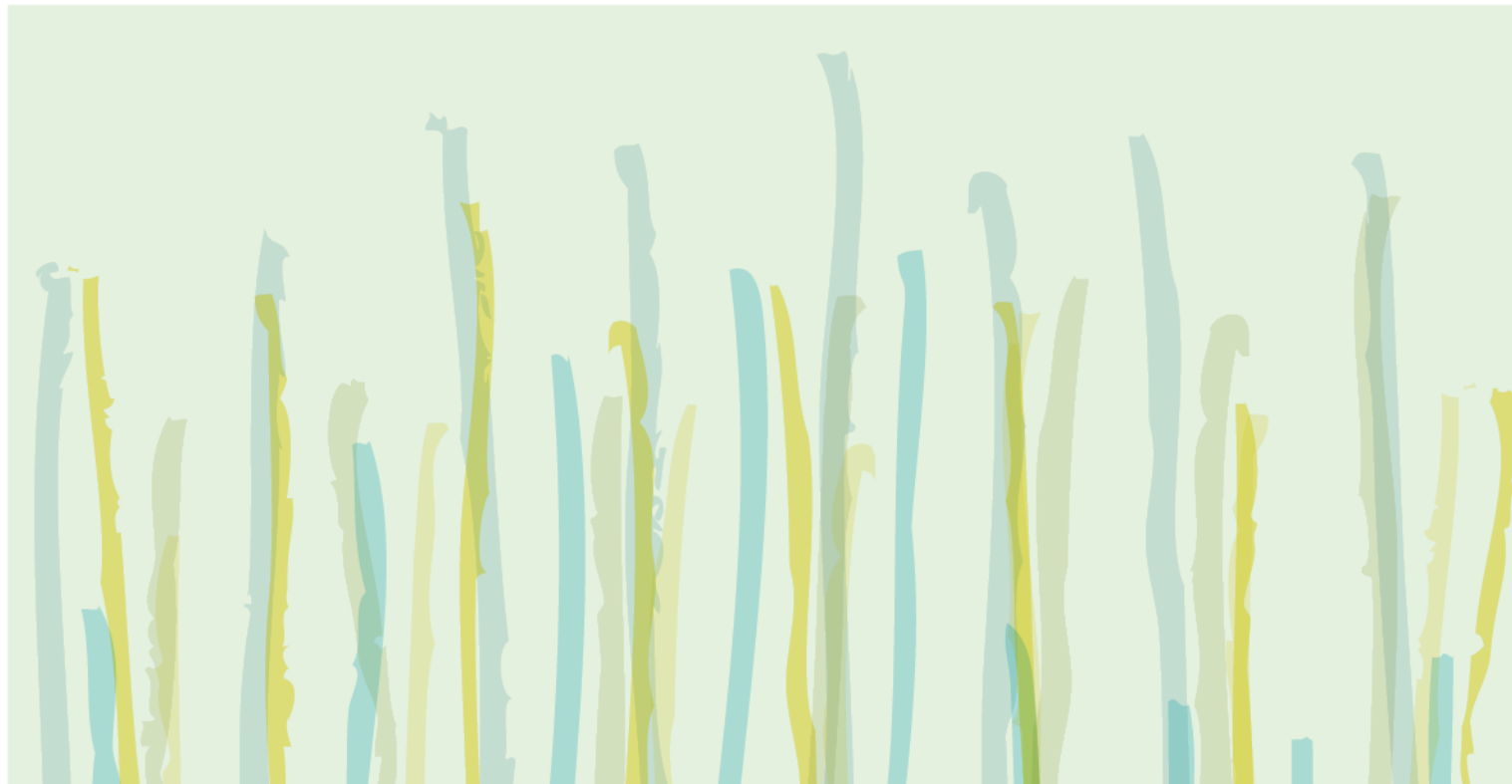

Figur 10: Forsøk på brenning ved Gamlegutua 10.04.2017 (Foto: Anne-Sofie B. Strømme, 2017)

VIDERE ARBEID

Dokkadeltaet Våtmarkssenter ønsker å fortsette arbeidet og oppfølgingen av de tre forsøkslokalitetene. Vi er godt i gang med å kartlegge effekten av ulike skjøtelsesmetoder for dragehode, og det er viktig med kontinuitet i skjøtselen. Grunneierne/ansvarlige på de tre lokalitetene er involvert i arbeidet, og på sikt er det ønskelig at de selv overtar skjøtselen på sin lokalitet. Samtlige tilknyttede grunneierne er positive til tiltakene på deres eiendommer. I praksis vil grunneiere dessverre ha begrenset mulighet til å ta seg av skjøtelsesarbeidet selv, ettersom arbeidet er både arbeids- og tidkrevende. For å opprettholde skjøtselen må derfor DN V stå for skjøtselen av disse lokalitetene også i kommende år.

Lokalitetene vil hvert år bli fulgt opp med fotodokumentering, registreringer og overvåking av resultater av skjøtelsesregimene beskrevet i skjøtelsesplanene for lokalitetene. Skjøtelsesplanene vil kunne revideres etter behov eller om skjøtselen må justeres i forhold til artens behov.

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS (DNV) ble etablert som et aksjeselskap i 2008 og eies av kommunene Nordre Land og Søndre Land. DNV tilbyr en rekke miljøfaglige tjenester og har opparbeidet betydelig kompetanse innenfor naturrestaurering, skjøtsel og naturtypekartlegging. Selskapet jobber for at naturmangfoldet ivaretas og brukes på en bærekraftig måte, og formidler dette gjennom nyskapende naturveiledning. Du finner oss ved Dokkadeltaet naturreservat. Våtmarkssenteret har rullerende utstillinger og er åpent for besøkende i sommermånedene.

Dokkadeltaet Nasjonale Våtmarkssenter AS PB 135, 2882 DOKKA Tel: +47 61 10 00 20 E-mail: post@dokkadeltaet.no www.dokkadeltaet.no

